

GOVERNMENT OF TONGA

METEOROLOGY DEPARTMENT
MINISTRY OF METEOROLOGY, ENERGY, INFORMATION, DISASTER MANAGEMENT, ENVIRONMENT,
CLIMATE CHANGE & COMMUNICATIONS
P.O. Box 845, Domestic Terminal, Fua'amotu Airport, TONGA
Tel: (676) 740062/0800638 Fax: (676) 35123 Email: metstaff@met.gov.to

ONGOONGO TUKU ATU

'Oku kei tu'u pe 'ae Fakatokanga La'ala'a ki he ngaahi Vahe Fonua 'o Niuafou'ou,
Niuatoputapu mo Tongatapu.

Pea 'oku tuku atu heni mo ha Fakatokanga La'ala'a ki he Vahe Fonua Ha'apai.

(29 'Okatopa, Nuku'alofa).

'Oku kei tu'u pe 'ae Fakatokanga La'ala'a ki he ngaahi Vahe Fonua 'o Niuafou'ou,
Niuatoputapu mo Tongatapu pea ko eni 'oku tanaki atu pea 'ae Vahe Fonua Ha'apai ki he
Fakatokanga La'ala'a ko 'eni. Koe Fakatokanga La'ala'a ko 'eni 'oku tuku atu ko eni 'oku fakatefito
ia ki he lahi 'o e 'uha kuo to ki he funga 'o e Fonua pea kuo 'osi tatanaki 'e he va'a ngaue ni ki he
mahina ko eni ko Sepitema 2021, pea moe lahi 'o e 'uha kuo tatanaki 'i he mahina 'e 3 kuohili
(Fakatata 1) pea moe 'uha kuo lēkooti 'i he mahina ko 'Okatopa 2021 (Tepile 1).

Rainfall totals for July– September 2021 (mm)			
	July	August	September
<u>Niuafou'ou</u>	59.0	154.7	26.0
<u>Niuatoputapu</u>	132.9	144.9	33.2
<u>Vava'u</u>	122.4	267.0	194.0
<u>Ha'apai</u>	54.7	141.2	97.5
<u>Fua'amotu</u>	135.1	82.0	104.8
<u>Nuku'alofa</u>	93.4	74.0	79.5
<u>'Eua</u>	127.5	109.0	121.0
Below average	Average (usual)	Above average	

*Fakatata 1: Lahi 'o e 'uha kuo lēkooti mei he ngaahi senita fakamatala'ea lalahi 'i Tonga ni 'i
vaha'a 'o Siulai ki Sepitema 2021.*

Koe Vahe Fonua Niuafou'ou, Niuatoputapu mo Tongatapu ni na'e 'osi tuku atu pe 'a e
Fakatokanga La'ala'a ni 'i Sepitema ko'euhi koe to lalo 'ae tu'unga 'o e 'uha 'o ma'ulalo hifo 'i he
'avalisi angamaheni 'ae ngaahi vahe Fonua ni, kae tautefito ki Niuafou'ou pea moe Niuatoputapu
'a e na'e peseti pe 'e 25 'ae lahi 'a e 'uha nae ma'u 'i he ongo Vahe Fonua ni 'i hono fakatauhoa
ki he 'avalisi totonu 'oe 'uha na'e ton uke to ki he ongo Niua.

Koe 'uha ko eni ki he mahina ko 'Okatopa (2021) na'e mahino 'i he lahi 'o 'uha na'e lēkooti na'e kei hokohoko atu pe 'ae ma'ulalo hifo 'i he 'avalisi 'a e 'uha 'i Niuafou, Niuatoputapu pea mo Tongatapu kae pehe foki ki Ha'apai na'e ma'ulalo moe 'uha ai 'i he mahina koeni ko 'Okatopa 2021 (sio ki he tepile 1).

	Niuafou	Niuatoputapu	Vava'u	Ha'apai	Fua'amotu	Nuku'alofa	'Eua
1-Oct-21	2	4.5	0	0	0.4	0	0
2-Oct-21	13.5	1.5	0	0	0	1.5	1
3-Oct-21	2	0	9	0	0	0	0
4-Oct-21	0	0.5	42	0	0.3	0	0
5-Oct-21	0	0	44	15.5	1.9	1	1
6-Oct-21	0	0	0	0	0	0	0.5
7-Oct-21	2	0	4.5	25.5	13.4	22.5	17.5
8-Oct-21	0	0	0	0.5	0	0	0
9-Oct-21	0	0	0	0	9	1	45
10-Oct-21	0	0	0	12	6	9	37.5
11-Oct-21	7.5	9.5	2.5	0	3	0.5	0
12-Oct-21	0	0	0	0	0	0	0
13-Oct-21	0	0	0	0	0	0	0
14-Oct-21	0	0	0	0	0	0	0
15-Oct-21	0	0	0	0	6.2	1.5	9.5
16-Oct-21	0	1	2.5	0	1.4	2.5	10
17-Oct-21	0.5	0	0	3	0	0.5	0
18-Oct-21	2	2.5	0	0	0	0	0.5
19-Oct-21	0.5	0	0.5	0	0	0	0
20-Oct-21	0	0	0	0	0	0	0
21-Oct-21	0	0	0	0	0	0	0
22-Oct-21	0	0	0	0	0	0	0
23-Oct-21	0	0	0	0	0	4	0
24-Oct-21	4	0	1	0	0	0	0
25-Oct-21	9.5	4.0	0.5	0	0	0	0
26-Oct-21	5.0	0	0	0	0	0	0
27-Oct-21	0	0	0	0	0	0	0
28-Oct-21	2.0	0.5	7.0	0	0	0	0.5
Total	50.5	24.0	114.5	56.5	41.8	44.0	123.5

Tepile 1: 'Uha kuo lēkooti 'i mahina ko 'Okatopa 2021 'oku ne talamai 'ae ma'ulalo 'a e 'uha 'i he Vahe Fonua 'o Niuafou, Niuatoputapu, Ha'apai mo Tongatapu

Neongo koe fakamatala'ea loloa ki he mahina 'e 6 ka hoko mai 'oku ne faka'ilonga mai 'e lahi ange 'i he 'avalisi anga maheni 'ae 'Uha te tau ma'u ki he kotoa pe 'uu Vahe Fonua 'o e 'Otu Tonga ni 'i he taimi 'oku kamata ke 'ilonga mai 'ae La Nina 'i he tau Fa'ahi Ta'u Afā ko 'eni. Kapau 'e hokohoko atu 'a tu'unga 'o e La'ala'a ko 'eni 'i ha toe mahina 'e taha, 'e hoko 'a e si'isi'i 'ae ngaahi ma'u'anga vai 'uha koe palopalema lahi 'i he ngaahi komiuniti 'i he 'uu Vahe Fonua kotoa. Kae tautefito ki he Ongu Niua 'i he tu'unga to lalo 'ae vai 'uha 'i he ngaahi sima vai pe koe ngaahi filita vai.

Koe Komiti Tokangaekina 'o e Ngaahi Fakatamaki Fakaenatula 'a e Fonua pea moe ngaahi kupu fekaukau'aki kuo nau 'osi fai tu'utu'uni ke fakahoko ha ngaue fakavavevave ki he tu'unga 'o e la'ala'a pea

mo si'isi'i ange 'ae ma'u'anga vai 'uha 'i he Ongo Niua. Kuo 'osi fakafolau atu ha ngaahi misini 'oku ne lava 'o liliu 'ae tahi, pe koe vai tupu ki he vai melie 'oku malava ke fai ha inu mei ai ki he Vahe Fonua Niuafou pea mo Niuatoputapu ke tokoni ki he ngaahi feima'u vivili ki he vai inu 'oku ma'a, tuha pea mo taau ki hono ngaue'aki faka'aho ki he ngaahi komiuniti 'oe Ongo Niua.

Fakamatala ki he 'Uha 'i he mahina 'e 3 ki he 6 ka hoko mai

Koe tu'unga 'o e fua 'o e mafana 'o e ngaahi potuahi ki he Faka-Tokelau 'o e 'Otu Tonga ni 'oku 'ilonga 'a ene mokomoko makehe ange mei he 'avalisi angamaheni 'i he mahina 'e 2 kuo maliu atu ('Aokosi & Sepitema 2021) pea koe anga ia 'oe fakafuofua ki he kaha'u 'e hokohoko atu 'ae mokomoko makehe ange 'ae fua 'o e mafana 'ae ngaahi potutahi 'i he mahina 'e 5 ki he 6 ka hoko mai. Koe taimi eni 'oku ui 'ai 'etau Fa'ahi Ta'u Afā koe La Nina. Koe taimi koeni 'oku hoko ai 'a e La Nina, koe Fa'ahi Ta'u Afā ia 'oku lahi taha ai 'etau 'Uha ki he 'Otu Tonga ni. Pea koe taimi 'oku lahi taha ai ke hoko 'a e ngaahi 'uha lalahi koeni 'oku fa'a hoko he vaha'a taimi 'o Tisema ki Fepueli. 'Oku fa'a liunga ua 'ae lahi 'o e 'uha 'oku fa'a lēkooti 'i he va'ahi taimi ko eni 'i he 'avalisi angamaheni pea 'oku fa'a hoko ai heni pea mo ha ngaahi tafea.

Koia, koe tu'unga Fa'ahi Ta'u La'ala'a ko eni 'oku tau lolotonga 'i ai, 'oku 'i ai 'a e tui he'ikai ke tau fe'ao loloa fau atu pea mo ia he kuo fakaofi mai 'a 'etau Fa'ahi Ta'u Afā moe 'Uha. Ka 'oku kei mahu'inga pe ketau fakatokanga'i ange mu'a 'e malava pe ke tuai mai ha ngaahi 'Uha lalahi pea 'e malava ai ke toe ki'i loloa atu 'ae La'ala'a ni pea 'oku mahuinga leva ia ketau ngaue'aki fakapotopoto 'aki 'ae mei vai 'oku tau lolotonga ma'u mo tatanaki.

	Oct– Dec 2021 (%) chance)	Jan – Mar 2022 (%) chance)
Niuafou'ou	36	38
Niuatoputapu	37	39
Vava'u	39	37
Ha'apai	39	39
Fua'amotu & 'Eua	46	46
Nuku'alofa	43	38

Tepile 2: Koe fakamatala ki he 'Uha 'i he mahina 'e 3 ki he 6 ka hoko mai. 'Uha 'oku lahi ange 'i he 'avalisi angamaheni (lanu mata) pea moe 'Uha 'oku 'avalisi angamaheni pe (lanu engeenga)

Koe ngaahi ngaue ketau fakahoko mo tokanga ki ai 'i he taimi 'oe La'ala'a pea moe Honge Vai

1. **Ngaue'aki Fakapotopoto'i 'ae Vai** –Palani'i lelei pea mo tuha ni 'a ho'o me'i vai ke ngaue'aki pe ki he ngaahi fiemau vivili mo mahu'inga ange 'o hange ko hono ngaue'aki pe ki he inu.
2. **Tanaki 'ae 'Uha ki he lahi taha-** 'Oku fai 'a e fakalotolahi atu ke mou tanaki 'ae vai 'uha ki he lahi taha 'i he taimi 'oku to ai ha 'uha pea ke fakalelei'i 'a e fakatali 'oku tafe ki he loto filita pe sima vai kae malava ke ma'u ha vai 'uha 'oku lelei pea mo lahi pea 'ikai ke toe mole noa'ia ki tu'a

3. **Fakasi'isi'i pe Ta'ofi 'ae Palau**—Fakasi'isi'i pe Ta'ofi 'a e Palau 'ae ngaahi konga kelekele kae malava 'e he konga kelekele ke ne kei pukepuke 'ae hauhau pea moe vai 'oku 'i lolotonga 'i ai. He ko hono palau pea mo hono fulihi 'e vave ai ke pakukā ai 'a e kelekele.
4. **Fu'ifu'i Ngoue**—Toe fakakaukau'i ange 'a ho'o taimi moe founa fu'ifu'i ngoue. Ke toki fakahoko 'a e ngaue ni 'o kapau 'oku lahi ma'u pe ho'o ma'u'anga vai.
5. **Ngaue'aki 'ae Fakapopo** – Koe founa 'e taha ki hono pukepuke 'ae hauhau 'oe kelekele ko ho'o fakapopo 'ae ngaahi veve'i 'akau ki he tefito 'o e ngaahi 'akau pe koe funga kelekele
6. **Haka 'ae Vai ki mu'a pea toki inu** – Mahu'inga 'aupito keke 'uluaki haka 'a ho'o vai kimu'a pea ke toki inu, koe taimi 'oku la'ala'a ai 'oku fa'a lahi 'ae ngaahi efu moe 'uli 'oku toka 'i he vai
7. **Palani'i Fakalelei ma'u pe ho'o ngaahi ngaue ke fakahoko** – Palani ma'u pe ho'o ngaahi ngaue faka'aho 'aki ho'o ngaue'aki 'ae fakamatala'ea k eke 'ilo'i ai 'a e taimi e to ai ha 'uha pe koe taimi 'e 'osi ki ai 'ae la'ala'a ko 'eni.